

Openingstekst:

Een marmeren zuil, gebouwd op zekerheid en bewijs; bevestiging van wat vastligt, uitsluit. Dat is de waarheid waarnaar de wetenschap gepassioneerd op zoek is.

Hier in dit huis, en in de theologie en misschien de filosofie, speelt nog een andere waarheid. Een waarheid als een plotselinge windvlaag die binnenvalt en alles doet trillen. Een roep die zelf niets bereiken kan, maar wacht op ons antwoord. Een fluisterende naam die ons uitnodigt te luisteren naar wat op ons toekomt, een advent. Een deur naar wat nog geboren moet worden.

Laten we in dit uur bevrijden wat in die naam woelt, het vrijmaken zodat het kan ademen. Laten we het in vrijheid stellen, zodat niets de komst van wat zich aandient kan tegenhouden. Laten we de weg banen voor een advent die nog niet vastligt, maar die verlangt om te geboren te worden.

Zo klinkt vanachter de horizon de echo van die roep:

*Blijf niet staan bij wat eertijds is gebeurd,
denk niet terug aan het verleden.*

*Zie, ik ga iets nieuws verrichten,
nu ontkiemt het — heb je het nog niet gemerkt?*

*Ik baan een weg door de woestijn,
maak rivieren in de wildernis. (Jesaja 43:18v.)*

Lezing: Lucas 1, 26-38 (NVB21)

In de zesde maand zond God de engel Gabriël naar de stad Nazaret in Galilea, naar een meisje dat was uitgehuwelijkt aan een man die Jozef heette, een afstammeling van David. Ze heette Maria en ze was nog maagd. Gabriël ging haar huis binnen en zei: 'Gegroet Maria, je bent begenadigd, de Heer is met je.' Ze schrok hevig bij het horen van zijn woorden en vroeg zich af wat die begroeting te betekenen had. Maar de engel zei tegen haar: 'Wees niet bang, Maria, God heeft je zijn gunst geschonken. Luister, je zult zwanger worden en een zoon baren, en je moet Hem Jezus noemen. Hij zal een groot man worden en Zoon van de Allerhoogste worden genoemd, en God, de Heer, zal Hem de troon van zijn vader David geven. Tot in eeuwigheid zal Hij koning zijn over het volk van Jakob, en aan zijn koningschap zal geen einde komen.'

Maria vroeg aan de engel: 'Hoe zal dat gebeuren? Ik heb immers nog geen gemeenschap met een man.' De engel antwoordde: 'De heilige Geest zal over je komen en de kracht van de Allerhoogste zal je als een schaduw overdekken. Daarom zal het kind dat geboren wordt, heilig worden genoemd en Zoon van God. Luister, ook je familielid Elisabet is zwanger van een zoon, ondanks haar hoge leeftijd. Ze is nu, ook al hield men haar voor onvruchtbaar, in de zesde maand van haar zwangerschap, want voor God is niets onmogelijk.' Maria zei: 'De Heer wil ik dienen: laat er met mij gebeuren wat u hebt gezegd.' Daarna liet de engel haar weer alleen.

Overweging

Waarschuwing vooraf: deze preek verkondigt *de maagd* Maria die zichzelf presenteert als gehoorzame *dienstmaagd* van de Eeuwige. 1

Er was een tijd waarin het stralende witte licht van Gods waarheid alles op deze aarde en in dit leven verlichtte, een tijd waarin alles in zijn verhouding tot dat ene ongebroken licht was te herleiden: alle kennis, alles wat een mens in zijn leven overkomt, alles wat op deze aarde

gebeurt. *Das war einmal*. De lichtende waarheid van de goddelijke Idee is gebroken en uiteengevallen in een spectrum van duizenden piepkleine *pixels* van kleurnuances. En is daarom onzichtbaar of in ieder geval onherkenbaar geworden. Hoe zit dat?

Wij hebben er hier natuurlijk ons handelsmerk van gemaakt dat we moderne, kritische christenen, of liever nog: zoekers, zijn. En dat betekent onder veel meer dat alle bevindingen van de wetenschap óók, onverkort, gelden in de theologie. *De engel zei...: Luister, Maria, je zult zwanger worden en een zoon baren. ... Maria...: Ik heb nog geen gemeenschap met een man*. Dat verhaal is natuurlijk niet houdbaar voor de wetenschap, nee al niet voor een beetje gezond verstand. Maar kunnen we dat over dít verhaal met enig gemak zeggen, — het geldt veel breder. Want zo is het hele metafysische bouwwerk, het hele bovennatuurlijke denken gesloopt. En ook God zelf is uiteindelijk niet ontkomen. *God is dood*, verklaarde Nietzsche en daarmee sloeg hij de fundamenten onder de moraal en onder alle zin en betekenis weg. Tel daarbij op dat het onderzoek naar de zogenoemde historische Jezus zo langzamerhand ook niets nieuws meer oplevert (eindconclusie: ja, Jezus heeft echt bestaan, maar heel veel weten we er niet van), en we staan met volkomen lege handen. *Prettige kerstdagen*, zou ik zeggen. Zo blijft er van kerst niet veel meer over dan het familiediner met je schoonmoeder. (Ik had overigens een hele leuke schoonmoeder).

Maar alle moderniteit ten spijt, de religie blijkt zich hardnekkig te handhaven. Ook in moderne of hypermoderne samenlevingen: de Verenigde Staten, Japan, Italië, Spanje, China, India, het Midden-Oosten, Zuid-Afrika. En ja, ook in Nederland, zij het dikwijls niet in aan de traditionele instituties gebonden vormen. De nieuwsmedia raken er niet over uitgepraat. En tja, wij zitten hier tenslotte vanmorgen ook weer, hè? *God blijft terugkomen*. En eigentijds theologie gaat dan ook over thema's als *returning to God after God*, terug tot God-na-de-dood-van-God, *God-after-God*. Nu blijkt dat we weinig kunnen zeggen over Gods bestaan over Gods existentie, richt de aandacht zich op Gods *insistentie*, op zijn of haar aanhoudendheid, blijvend aandringen, voortdurende terugkeer. Kijk, en op dit punt was de moderniteit niet radicaal genoeg. Die rekende wel af met van alles, met alle lange tijd vanzelfsprekende theo-logica, maar had geen antwoord op die aanhoudendheid van God. Maar wie is dan die God-na-God? Die vraag moeten we nu opnieuw durven stellen.

Het is bij uitstek een adventthema, God blijft komen, zonder dat we hem of haar kunnen fixeren. Er is een roep, er is een verhaal, dat steeds terug blijft komen, zonder dat we weten waar die roep vandaan komt, waar het verhaal zijn grond vindt in onze werkelijkheid. Het heeft geen grond. Maar het is er. En die roep, dat verhaal, is zo vreemd, past zo *niet* in onze werkelijkheid, dat we het ook niet goed kunnen plaatsen. Maar het is er. Hoe geef je woorden aan iets wat er onmiskenbaar is, maar waarvan je niet weet waar het vandaan komt en dat ook niet past in onze realiteit? Al in het vroege christendom hebben ze er een briljante oplossing voor gevonden. Een oplossing in vijf woorden: *geboren uit de maagd Maria*.

Nee, Maria weet niet waar het vandaan komt, maar het valt niet te ontkennen dat het er is. Maar pas nu op. Nu moet je dat niet vanuit die moderniteit verstaan, niet vanuit onze wetenschappelijke paradigma's verklaren, zo van 'dat kan niet'. Dan heb je het niet begrepen want dan heb je die roep, dat vreemde verhaal al ingekaderd in onze gangbare kaders. Kijk, er is natuurlijk altijd wel weer ergens een Amerikaanse *evangelical* bioloog die erop wijst dat de een of andere garnaal op 300 meter diepte in de zuidelijke Sargassozee ook een *p partenogenese* kent, een bevruchting zonder dat meneer garnaal eraan te pas komt. (Ik verzin maar wat, hè?) Maar die heeft het niet begrepen, die is in de val van de moderniteit getrapt, die wil het verhaal kloppend maken met het moderne denken. Maar, opnieuw, het is niet radicaal genoeg. Het gaat hier niet om logica, ook niet om theo-logica, *maar om theo-poëtica*. Niet om een dogma dat de

norm zet, maar om poëzie die iets oproept, die evoceert, die openingen maakt naar het onbekende.

Als je de oude verhalen en zelfs ook de oude theologie zó leest, als theopoëtica, dan kun je ook onbekommerd terugkeren naar die oude taal, niet als vaststaande waarheid, maar als poëzie die iets oproept, die vrijmaakt wat in dat oude woord 'God' woelt, die het bevrijdt zodat het kan ademen, zodat het gaat stromen.

Precies die poëtische zin, *geboren uit de maagd Maria*, is een prachtig voorbeeld dat openingen maakt naar die vreemde roep, naar God: God is de onmogelijke mogelijkheid. En als je de context van die ene poëtische frase even méé hoort, het verhaal van dat meisje Maria, die nog maagd is, van de kribbe en de herders, van de ambachtsman Jozef, van hoe het verhaal eindigt aan een kruis, dan geeft dat ook een duidelijke zoekrichting. Het geeft een indicatie waar je zoeken moet. Niet in de centra van de macht, niet bij de geslaagde burger, bij zoiets hulpeloos als een net geboren of nog te verwachten baby, et cetera. Hier opent zich een andere waarheid, een waarheid die niet past in onze werkelijkheid en ons verstaan van die werkelijkheid, een waarheid die gaat stromen; hier baant 'God' zich een weg, hier wordt 'God' verwacht, hier wordt straks 'God' geboren.

Terug naar onze vraag, naar God-na-de-dood-van-God: die God is dus zwak, weerloos, een roep die doorgaans ten onder gaat in het kabaal en spektakel van de wereld. Een waarheid die alles behalve robuust en stevig is. Geen marmeren zuil, maar een houten kruis. Een waarheid die volkomen machteloos is. Die niets vermag. Een zwakke God. Een machteloze God.

Dat brengt ons bij een laatste punt. Die roep, die God vermag niets. Maar hier maakt de christelijke traditie altijd nog een laatste stap. Het is onze verantwoordelijkheid aan die vreemde roep te gehoorzamen. Die roep kan het zelf niet doen, die staat machteloos. Maar dan zijn we terug bij Maria, die tegen de engel zegt: *De Heer wil ik dienen: laat er met mij gebeuren wat u hebt gezegd*. Letterlijk staat er dat Maria zegt: *Zie, de slavin (de dienstmaagd) van de Heer, mij geschiede naar uw woord*. Ik zei het al: deze preek gaat over *de maagd Maria* die zichzelf presenteert als gehoorzame *dienstmaagd* van de Eeuwige. Opnieuw, het gaat hier niet over een al dan niet waar gebeurd verhaal. Ook dit is theo-poëtica: de geheimzinnige roep vraagt om ons antwoord, wil werkelijkheid worden, wil vlees en bloed worden, wil incarneren, — zoals Maria dat woord incarneert, vlees laat worden in dat kind wiens onmogelijke geboorte uit de maagd Maria in dit verhaal wordt aangekondigd.

Zo geven wij God gestalte in deze wereld. Zo blijven we gehoorzaam aan die vreemde roep die alles ondanks maar blijft terugkomen, die aanhoudende roep waarvan we niet weten waar hij vandaan komt. Zo zijn wij ieder een pixeltje kleur van die ene gebroken lichtende waarheid van voorheen, van de lichtende waarheid van die aloude idee 'God'. En zo zijn talloze anderen op deze aarde — gelovig, anders-gelovig of niet-gelovig — zulke pixeltjes of pixels. Die lichten even op om meteen weer te doven, ze zijn niet te fixeren, ze liggen niet vast, ze moeten (net als die oude waarheid) telkens weer worden gedeconstrueerd. (Doen we dat voldoende?) Het moet blijven stromen. Om concreet te blijven, om geen dogma te worden, om poëzie te blijven. Om de God te blijven die steeds maar weer blijft aandringen en die altijd maar weer blijft terugkomen.

1 Deze preek is gebaseerd op wat wel genoemd wordt de 'radical theology' van denkers zoals John D. Caputo (*Radical Hermeneutics. Repetition, Deconstruction, and the Hermeneutic Project* [1987]; *The Weakness of God. A Theology of the Event* [2006]), Richard Kearney (*Anatheism. Returning to God after God* [2010]; *The Art of Anatheism* [2018, samen met Matthew Clemente, eds.]), Catherine Keller en Peter Rollins (podcasts en YouTube-filmpjes). De kernwoorden *theopoetics* en *God's insistence* in deze preek komen uit deze 'radical theology'. De hier genoemde titels zijn slechts een, tamelijk willekeurige, selectie.